

بازتاب ادبیات عامه خوزستان در شعر متعهد و ملتزم دفاع مقدس

منیره رضازاده کوری - سیما منصوری

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۹/۰۷

پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۱۰/۲۷

چکیده

در راستای تاریخ ادبیات عامه، شعر متعهد و ملتزم خوزستان در هشت سال دفاع مقدس شکل گرفته است. اهمیت مضامین موجود در بومی سرودهای خوزستان بیانگر پیشینه ادبیات شفاهی، فرهنگ، تاریخ، جغرافیا و زایش شعر متعهد و ملتزمی است که مقاومت و پایداری مردم این خطه را در دوران دفاع مقدس رقم زده است. از مهم‌ترین اهداف این پژوهش یافتن مؤلفه‌هایی است که بنیاد شعر متعهد و ملتزم استان خوزستان را سال‌ها قبل از شروع جنگ تحمیلی به گونه‌ای رقم زده که شعر و شاعری در کشور را به شدت تحت تأثیر قرار داده است. در این پژوهش که به دو روش توصیفی - تحلیلی و میدانی، به شیوه‌های کتابخانه‌ای و مصاحبه حضوری با هدف یافتن ارکان و جلوه‌های التزام در مؤلفه‌های شعر بومی خوزستان، بر تأثیر این نوع از شعر بر شعر دفاع مقدس و بازتاب آن در پایداری و مقاومت هشت سال دفاع مقدس پرداخته شده است. بر اساس یافته‌های این پژوهش که از طریق فیش‌برداری، نقد و تحلیل داده‌های مکتوب و ارائه مستندات شفاهی جمع‌آوری شده، بومی سرودهای استان خوزستان، به‌عنوان الگو و نماد در شعر پایداری و مقاومت کشور در هشت سال دفاع مقدس معرفی شده است.

کلیدواژه‌ها: ادبیات پایداری؛ ادبیات عامه؛ خوزستان؛ شعر متعهد و ملتزم؛ دفاع مقدس.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

* دانشجوی دکتری، گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد رامهرمز، دانشگاه آزاد اسلامی، رامهرمز، ایران

Kavari.rezazadeh@yahoo.com

** نویسنده مسئول: استادیار، گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد رامهرمز، دانشگاه آزاد اسلامی، رامهرمز، ایران

Simamansoori91@yahoo.com

مقدمه

استان خوزستان واقع در جنوب غربی کشور ایران و در حاشیه خلیج فارس قرار دارد. این استان علاوه بر دارا بودن سرمایه‌های عظیم اقتصادی، و نیز قدمت تاریخی چند هزارساله، طیف گسترده‌ای از قومیت‌ها، با گویش‌های مختلف را در خود جای داده است، که همین مسئله موقعیت فرهنگی خاصی به این استان می‌دهد. علاوه بر این، خوزستان به لحاظ دارا بودن حدود ۴۲۰ کیلومتر مرز خشکی با کشور عراق و ۳۱۱ کیلومتر مرز آبی، به لحاظ جغرافیایی و موقعیت استراتژیک نیز از شرایط خاصی برخوردار است.

در آخرین روز شهریور ۱۳۵۹ که رژیم بعث کشور عراق، با استفاده از عنصر غافلگیری به یک‌باره تهاجمی همه‌جانبه را به مرزهای کشورمان آغاز کرد، مردم خوزستان مخصوصاً در جنوب و جنوب غربی، با بسیج همگانی از کوچک و بزرگ با نثار جان و مال خود صحنه‌هایی بدیع و شگفت‌انگیز از ایثار و فداکاری خلق کردند. بر اساس مستندات مرتبط با ادبیات عامه، مخصوصاً ادبیات شفاهی، خوزستان پیشینه طولانی در مبارزه و مواجهه با دشمنان دارد. در این میان، شعر یکی از بی‌بدیل‌ترین عوامل برای از میان راندن فشارها و تهدیدات و فائق آمدن بر دشمنان پرتعداد و مجهز به تجهیزات و فناوری‌های مدرن بوده است. «در سال‌های دفاع مقدس، شعر، به‌عنوان سلاحی اثرگذار در صحنه حضور داشت و حماسه و مقاومت‌ها را می‌ستود و ثبت می‌کرد» (صرفی، ۱۳۸۹: ۱).

در راستای تاریخ ادبیات پایداری در دوران طولانی دفاع مقدس شعری به وجود آمد که با فرهنگ و ادبیات عامه خوزستان آشنا و آمیزه‌ای از حماسه و بومی سرودها بود. ادبیات شفاهی موجود در زبان‌ها و گویش‌های استان خوزستان، آواها و نواهای مختلفی را سالیان سال پرورش داده و با سبک و آواز خاص سروده و از نسلی به نسل دیگر بر زبان‌ها جاری ساخته است. هرچند «وزن بسیاری از این اشعار منطبق با اوزان عروضی نیست، اما با طرز خواندن و تکیه بر برخی از هجاها می‌توان آن‌ها را موزون کرد» (ناتل خانلری، ۱۳۶۹: ۷۳).

محمد و علی قریون نومت علی، شیرخدا، روڈم غلومت

علی شیر خدا رفته مدینه به والله او نه بغض داره نه کینه

محمد و علی قربون نوبت امیرالمؤمنین روڈم غلومت

امیرالمؤمنین یا شاه مردون سلام بر گنبد شاه خراسون

(رضازاده کوری، ۱۳۹۵: ۳۷۲)

کسی نمی‌داند این ابیات را چه کس و در چه زمانی سروده است. «در واقع این گونه ادبی در طول تاریخ و در کشاکش تهاجم قدرت‌ها و تدافع جوامع سلطه‌ناپذیر، همواره به‌مثابه ابزار و سلاحی بازدارنده رخ نموده و موجبات احیا، تداوم و بقای فرهنگی جوامع مورد یا تحت سلطه را فراهم آورده است» (بصیری، ۱۳۸۷: ۹۱). سراینندگان این ترانه‌ها هرگز شناخته نشده‌اند، اما آنچه مسلم است این است که این اشعار با بهره‌مندی از دستاوردهای فرهنگ و ادبیات عامه استان، روح شعر متعهد و ملتزم دفاع مقدس را به گونه‌ای در شعر متعهد و ملتزم دفاع مقدس جاری ساخته‌اند که ارکان اصلی مقاومت و پایداری را فراهم نموده است.

طرح مسئله

ابعاد مختلف جنگ تحمیلی مخصوصاً ادبیات پایداری و مقاومت تاکنون بسیار مورد بررسی و پژوهش قرار گرفته است. لیکن تأثیر ادبیات عامیانه مردم خوزستان در شعر پایداری، مقاومت و حماسه‌سازی‌های دفاع مقدس، مخصوصاً در آزادسازی خرمشهر و شکست حصر آبادان را نمی‌توان نادیده گرفت. «شعر فارسی از دیرباز، هنر چیره و غالب ایران بوده و خود به‌تنهایی، کار چندین نهاد اجتماعی و وظیفه شاخه‌های گوناگون فرهنگی، هنری و حتی علمی را بر عهده داشته است» (امین‌پور، ۱۳۸۶: ۲۹۶). افزایش به‌سزای روحیه حماسی در این استان عموماً، مرهون ویژگی‌های محتوایی و مضمونی سروده‌هایی از ادبیات شفاهی متداول بین مردم است که در همه مواقع از جمله کشت و کار، فعالیت‌ها، بازی‌ها، آیین‌ها و حتی لایلی‌های مادران زمزمه می‌شود و آمیخته با تاریخ، جغرافیا و فرهنگ مردم این سرزمین است. تأثیر ادبیات و شعر شاعران دفاع مقدس در تهییج احساسات حماسی در میان توده مردم قابل اغماض نیست، چراکه «ادبیات انقلاب اسلامی ماهیتی دینی و انقلابی دارد و بیشتر در آینه شعر بازتاب یافته است» (چهره‌قانی، ۱۳۹۶: ۳۰). نمونه صادق آن را می‌توان در تأثیر اشعاری مانند «خیز ای رزمنده شیر/خانه از دشمن بگیر» و «دایه دایه وقت جنگه/تفنگم بالای سرم پر از فشنگه» و...

به وضوح مشاهده کرد. اشعاری مانند «ممد نبودی/ ببینی شهر آزاد گشته/ خون یارانت/ پرثمر گشته» از آثار بومی و شفاهی هستند که با دمیدن روح التزام و تعهد نوعی از ویژگی‌های خاص خوزستان را در قالب شعر دفاع مقدس به عرصه ظهور رساندند. آنچه نظیر نتایج تأثیرش در شعر و شاعری کشور را در هیچ جای دیگر نمی‌توان یافت. در این پژوهش بر آنیم تا به بررسی تأثیر و نقش متقابل ادبیات عامه خوزستان و شعر متعهد و ملتزم دفاع مقدس بپردازیم.

پیشینه پژوهش

در مورد بازتاب ادبیات عامه خوزستان در شعر متعهد و ملتزم دفاع مقدس، بزرگان بسیاری سخن گفته و همگی به تأثیر مؤلفه‌های خاص ادبیات شفاهی استان خوزستان در شعر متعهد و ملتزم دفاع مقدس اتفاق نظر دارند؛ اما تاکنون پژوهش علمی مستقلی با عنوان «بازتاب ادبیات عامه خوزستان در شعر متعهد و ملتزم دفاع مقدس» انجام نشده است. از سویی از آنجاکه بر اساس یافته‌های علمی موجود، شعر پایداری و مقاومت با ادبیات عامه و شفاهی استان خوزستان درهم تنیده، این موضوع در دوره‌های مختلف بخشی از تحقیقات و پژوهش‌های انجام شده است؛ اما استناد به همه آن‌ها در این مختصر نمی‌گنجد. در خصوص موضوعات نزدیک به عنوان این مقاله در پایگاه‌های مختلف کتابخانه‌ای و نشریات علمی و پژوهشی از مقاله چاپ شده در مجله دانشکده ادبیات دانشگاه تهران با عنوان «نگاهی به شعر شیعی خوزستان» از عباس پورعباسی (۱۳۷۹) نام می‌بریم. در ادامه آثار مرتبط، در فصلنامه ادبیات و زبان‌های محلی ایران زمین، مقاله‌ای با عنوان «ساختار و قالب شعر عربی محلی عربی خوزستان» از علی افضلی و لیلی عباسی منتظری (۱۳۹۱) منتشر می‌نماید.

در این پژوهش شعر عربی خوزستان با توجه به هویت و قابل فهم بودن برای همه اقشار جامعه و با توجه به اینکه بیان‌کننده سنن و فرهنگ اصیل مردم بومی است، بسیار تأثیرگذار و اثربخش معرفی می‌شود. «بازتاب فرهنگ و ادبیات دفاع مقدس در شعر زنان استان خوزستان» (۱۳۹۷) در نشریه ادبیات پایداری دانشگاه تهران منتشر شده است. در این پژوهش اشعار سه تن از شعرای زن دوران دفاع مقدس خوزستان، توسط حمید جعفری قریه علی، محمد مهدی پور و امل کعب عامری تحلیل و تفسیر شده است. از دیگر موضوعات نزدیک به پژوهش حاضر، به مقاله «جلوه پایداری و تعهد در شعر سلمان هراتی و سمیع القاسم» (۱۳۹۶) می‌توان

اشاره نمود که با توجه به موضوع، نویسندگان به اثبات و نهادینه ساختن ارزش‌های والای انسانی در نسل آینده، از طریق مضامین متعهد در شعر دو تن از شاعران فارسی و عرب‌زبان پرداخته‌اند. از دیگر آثار مرتبط با موضوع، می‌توان به پژوهش‌های «دفاع مقدس، تعهد و تحول در شعر قیصر امین‌پور» در مجله ادبیات پایداری اثر محمدرضا صرفی، و سید رضا هاشمی (۱۳۸۹) از دانشگاه شهید باهنر کرمان اشاره کرد. همچنین پژوهش عبدالرسول فروتن در خصوص زیست‌بوم جنوب ایران که نویسنده به معرفی یکی از شاعران بوشهر پرداخته و با انتشار مقاله‌ای با عنوان «بازتاب عناصر اقلیمی جنوب در اشعار محسن پزشکیان» (۱۳۹۴) در مجله ادبیات انقلاب اسلامی، ضمن ارائه کلیات طبیعت استان بوشهر، به معرفی شاعر و چگونگی تأثیر زیست‌بوم استان بر شعر او پرداخته است.

روش و هدف پژوهش

با توجه به جایگاه و نقش تعیین‌کننده سرزمین و مردم خوزستان در هشت سال دفاع مقدس، پرواضح است که مردم این خطه به واسطه ادبیات بومی و شفاهی، ید طولایی در مقابله با ظلم‌ستیزی و دفاع از وطن داشته‌اند. از مهم‌ترین اهداف این پژوهش یافتن مؤلفه‌هایی از ادبیات عامه است که بنیاد شعر متعهد و ملتزم استان خوزستان را سال‌ها قبل از شروع جنگ تحمیلی به گونه‌ای رقم زد که شعر مقاومت و پایداری در کشور را به شدت تحت تأثیر قرار داده است. این پژوهش که به دو روش توصیفی-تحلیلی و میدانی، به شیوه‌های کتابخانه‌ای و مصاحبه حضوری، با هدف یافتن ارکان و جلوه‌های التزام در مؤلفه‌های شعر بومی خوزستان شکل گرفته و بر تأثیر این نوع شعر در پایداری و مقاومت هشت سال دفاع مقدس پرداخته است. بر اساس یافته‌های این پژوهش که از طریق فیش‌برداری، نقد و تحلیل داده‌های مکتوب و مستندات شفاهی برگرفته از تجربیات گویش‌وران جمع‌آوری شده، استان خوزستان به‌عنوان قطب و مهد التزام و تعهد در شعر پایداری و مقاومت کشور، در هشت سال دفاع مقدس معرفی شده است.

ادبیات پایداری

ادبیات پایداری در مفهوم کلی نوعی از ادبیات متعهد و ملتزم است که در برابر آنچه حیات مادی و معنوی را تهدید می‌کند، با بروز مصادیقی چون آزادی، آزادگی، دفاع از وطن،

ایستادگی و مقاومت در برابر ظلم نمایان می‌شود. «پایداری حرکتی است برای مقابله با ستم‌ها، تجاوز و اشغالگری و ادبیات پایداری نیز ادبیاتی است متعهد، که آینه تمام‌نمای پایداری قهرمانانه یک ملت در برابر ستم و اشغالگری است» (پارسا، ۱۳۸۸: ۲). در لغتنامه دهخدا واژه پایداری به مقاومت، تاب، استقامت، ایستادگی، پافشاری و دوام معنا شده است. سابقه دیرینه استفاده از واژه پایداری در متون کهن ادبیات فارسی از جمله شاهنامه فردوسی نیز به همین معنی به وفور مشهود است:

چو دیدند لهاک و فرشیدورد چنان پایداری از آن شیرمرد

(فردوسی، ۱۳۷۴: ۹۴۷)

بر این اساس، ادبیات پایداری، شاخه‌ای از ادبیات است که تحت تأثیر شرایطی مانند اختناق، استبداد داخلی، جنگ، اشغال نظامی و سرکوب آزادی‌های اجتماعی قرار دارد و به واسطه مضمون و درون‌مایه‌اش، ایستادگی در برابر جریان‌های ضد آزادی شناخته می‌شود. ادب پایداری به بیان دردمندی قشرهای ضعیف اجتماع که قربانی نظام استبدادی شده‌اند، القای امید به ایستادگی برای رهایی، ارج نهادن به جان‌باختگان راه آزادی و نوید دادن پیروزی در آینده می‌پردازد.

با توجه به ترادف معنایی دو واژه پایداری و مقاومت و نظر به ابعاد معانی لغت ادبیات، در لغتنامه دهخدا چنین به نظر می‌رسد که ادبیات مقاومت معنایی مترادف با ادبیات پایداری داشته باشد. در فرهنگ معین نیز واژه مقاومت همین‌گونه معنا شده و ذیل واژه پایداری «مقاومت، ایستادگی، دوام و توان» آمده است (معین، ۱۳۸۸).

تاریخچه ادبیات پایداری

تاریخ ادبیات پایداری جهان ریشه در گذشته‌ای دور دارد. «کهن‌ترین نمونه‌های ادبیات پایداری عامیانه که از یونان باستان بر جای مانده، اشعاری است متعلق به طوایف دوریان که با الهام از جنگ‌های یونان و ایران و جنگ‌های مدیک سروده شده‌اند» (زرین‌کوب، ۱۳۷۵: ۹۱). شاعران و نویسندگان متعهد همواره از همان آغاز تاریخ در کنار مردم مبارز و عدالت‌جو، خواهان آزادی و برابری بوده‌اند. کهن‌ترین نمونه‌های آن را می‌توان در میان آثار ادبی ملل

گونگون به‌ویژه سرزمین‌های کهنسال تاریخی مانند روم، یونان و ایران با شکل تکامل‌یافته آن در آثار حماسی یافت.

اصطلاح ادبیات ملتزم و متعهد ابتدا در قرن نوزدهم میلادی در اروپا پدید آمد و در حقیقت از شاخه‌های مکتب واقع‌گرایی در اروپاست. تعهد در ادبیات به بخش‌های مختلفی از جمله دین، اخلاق، ملیت، مسائل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و مسائل انسانی تقسیم می‌گردد. ولی عمده دیدگاه‌ها بر محور مسائل ملی، اخلاقی و اجتماعی می‌چرخد. با پیشرفت و تکامل جامعه، این معیارها فراگیرتر، جهانی‌تر و انسان‌مدارانه‌تر شده و به سرنوشت کل جامعه بشری پیوند خورده است.

به تدریج پس از اروپا، در خاورمیانه و کشورهای عربی و همچنین در کشورهای فارسی‌زبان، شعرهایی با بن‌مایه آزادی، وطن‌پرستی و مقاومت برای نجات و رهایی وطن سروده شد. ستایش انقلاب، شعرهای زندان و اسارت (حبسیه)، شعرهای اعتراض، مرثیه‌ها و یاد کشته‌شدگان در جنگ و مقاومت از جمله این اشعار است. بر اساس مطالعات انجام شده برای اولین بار غسان کفانی، نویسنده معاصر فلسطینی، نام مجموعه‌ای از شعرها و داستان‌های شاعران و نویسندگان معاصر فلسطینی را «ادبیات مقاومت فلسطین» گذاشت و پس از آن اصطلاح ادبیات مقاومت یا ادبیات پایداری رایج شد.

در کشور ما نیز در طول دوران‌های مختلف هر جا که عوامل مستبد داخلی یا قدرت‌های خارجی مردم را تحت ظلم قرار داده‌اند، نشانی از ادبیات پایداری و مقاومت را می‌توان یافت. «بیداری ایرانیان و قیام عمومی بر ضد سلطنت مطلقه و دخالت اجانب، زاینده عوامل اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فکری و همچنین زنجیره‌هایی از علل و عوامل شتاب‌دهنده موضعی و مقطعی بود که سرانجام در دوره مظفرالدین شاه به اوج خود رسید و در قالب نهضت مشروطه‌خواهی تجلی یافت» (چهره‌فانی، ۱۳۹۶: ۵). آنچه مسلم است این است که گستره مصادیق بارز تاریخی شعر پایداری و مقاومت از گذشته تا کنون زیوردهنده ادبیات حماسی و به تبع آن ادبیات عرفانی، ادبیات اعتراضی و انتقادی، ادبیات مشروطه و بیداری، ادبیات انقلاب اسلامی و در نهایت ادبیات دفاع مقدس بوده است.

تأثیر ادبیات پایداری و مقاومت در ایران

در خلال شکل‌گیری انقلاب اسلامی و پس از پیروزی آن، ایران در حوزه ادبیات پایداری در جهان از جایگاه ویژه‌ای برخوردار شده است. بخش قابل‌توجهی از آثار شاعران و نویسندگان متضمن مضامین مرتبط با بیداری و آگاهی است؛ تأثیر این گونه ادبی و سیر تحولات فرهنگی، ابعاد وسیعی از رشدیافتگی و کمال‌طلبی جامعه ایرانی در مسیر تفکر اسلامی را موجب شده است. «هشت سال دفاع مقدس که با فاصله زمانی کوتاه پس از وقوع انقلاب اسلامی، نوزده ماه، آغاز شد و با پذیرش قطعنامه در بیست و هفتم تیرماه توقف نسبی یافت، همراه با خود جریان نیرومند فرهنگی؛ در حوزه شعر، قصه، نمایشنامه، نقاشی، سینما و تئاتر را به وجود آورد که تجربه‌هایی تازه و بدیع در لابلاهای شبکه عظیم فرهنگی آن می‌توان یافت. مطالعه، تحلیل، تحقیق، تبیین و نقد و بررسی همه‌سو نگرانه و شناخت و بازیافت این حادثه عظیم در همه ابعاد بایسته و ضروری است» (سنگری، ۱۳۸۵: ۹).

به وجود آمدن انواع ادبیات پایداری در قالب اصطلاحاتی چون ادبیات متعهد و ملتزم، ادبیات جنگ، ادبیات دفاع مقدس، ادبیات مقاومت بنیانی نو بر تفکرات و تحولات جدید و تأثیراتش در داخل و خارج از کشور را پایه‌ریزی کرده است. از جمله نمونه‌های این تحولات عظیم شعر متعهد و ملتزم، «شعر دفاع مقدس» را می‌توان نام برد. «شعر در خلال جنگ عمیق‌ترین احساسات شاعرانه و پویاترین و ماندگارترین حرکت‌های مردمی را در بستری از ایمان و ایثار و گذشت به روی مردم سخت‌کوش ایران و در بُعد وسیع‌تری به روی مردم جهان اسلام گشود و غرور ملی و مذهبی را نصیب آیندگان ساخت» (رحیمیان، ۱۳۸۸: ۹۲).

سهم شعر متعهد جنوب در غنای ادب پایداری

خوزستان را باید خاستگاه شعر متعهد و ملتزم دوران دفاع مقدس نامید، چراکه سمت‌وسوی تمام سروده‌های ملتزم و متعهد دفاع مقدس در شکل، قالب، یاد یا نماد خوزستان است. مثلاً سلمان هراتی که در شمال زندگی می‌کند این گونه از مضامین التزام جنوب در اشعارش بهره‌مند می‌شود: «هیچ فکر کرده‌ای؟ وقتی جنوب را/ بمباران کردند تو در ویلای شمالی‌ات/ برای حل کدام جدول بغرنج/ از پنجره به دریا/ نگاه می‌کردی؟» (هراتی، ۱۳۸۰: ۳۳) یا حمید سبزواری از شاعران دفاع مقدس این دیار این گونه می‌گویی: «فسانه گشت و کهن یاد

رستم دستان/ از آن حماسه که با خون سرود خوزستان» (سبزواری، ۱۳۶۸: ۲۷۸).

بر اساس یافته‌ها و مستندات این پژوهش ساختار پیشینه غنی شعر متعهد و ملتزم خوزستان بیانگر ظرفیت‌هایی نهفته از هویت و استقلالی است که موجب شد خون هویت و غیرت در رگ‌های مردم کل کشور بجوشد و خیل عظیمی از ایثارگران و آزادگان همراه مردم بومی به سوی جبهه‌ها رهسپار شوند و از کیان و هویت خود دفاع کنند و جایگاه ادبیات منظوم استان را به قطب و خاستگاه شعر ملتزم و متعهد دفاع مقدس تبدیل نمایند. استان خوزستان به دلیل پیشینه تاریخی، ویژگی‌های طبیعی و شرایط اقلیمی، فرهنگ و هنر و ادبیات شفاهی، همچنین تعدد اقوام مختلفی که در این خطه زندگی می‌کنند، مجموعه‌ای متحد و درعین حال گوناگون از گویش، زبان، آداب و سنن، مناسک و مراسم‌ها را متجلی ساخته که در عین زیبایی، در شعر متعهد و ملتزم نمود پیدا کرده است. در ادامه همین مسیر است که این استان موفق شد در ادبیات منظوم ملتزم دفاع مقدس نقش اساسی ایفا و این خطه را مهد و زادگاه شعر متعهد جبهه‌های دفاع مقدس کل کشور نماید.

اکثر پژوهشگران این عرصه درباره اینکه اولین شعر دفاع مقدس را چه کسی گفت افراد متفاوتی را نام می‌برند، ولی یک نکته مشترک بین همه آن‌ها این است که همه به وضوح باور دارند نخستین شعر دفاع مقدس در خوزستان گفته شده و حتماً آن شاعر خوزستانی بوده است. اکثر نام‌هایی که بر سر آن‌ها اختلاف است، همه شاعران خوزستانی هستند. در مورد تاریخ اولین شعر دفاع مقدس یافته‌های منتشر شده در سایت‌های مختلف حاکی از آن است که هجوم رژیم بعث صدام در حمله به خرمشهر و آبادان موجب شد یک شاعر خوزستانی شعری درباره آن هجوم ناجوانمردانه بگوید و در مطبوعات محلی و کشوری منتشر می‌شود و هم‌زمان از رادیو سراسری مرتب پخش شود: شعری به نام «اروند رود» که حبیب‌الله ریخته‌گر آن را سروده است؛ شاید این شعر را بتوان نیای همه شعرهای دفاع مقدس نامید.

نگاهی اجمالی به مؤلفه‌های ادبیات عامه در استان خوزستان

ایرانیان در راه دفاع از وطن همواره از تقدیم مال و جان ابایی نداشته‌اند، اما حضور غیرنظامیان ساکن در مناطق مرزی خوزستان و جان باختن در راه میهن در دوران دفاع مقدس حکایتی دیگر دارد. از نظر دشمن «ارزشمندترین منطقه مورد هجوم که تصرف آن به‌عنوان

هدف اصلی عراق محسوب می‌شد، استان خوزستان در جبهه جنوبی بود» (حبیبی، ۱۳۹۳: ۹). ادبیات شفاهی و تداوم یافتن بخش بزرگی از زبان و گویش‌های عامهٔ اقشار مختلف مردم، نمادی شفاف از بازیابی روحیه حماسی در دفاع از وطن در سرودهای بومی است. «بومی سرود به اشعاری گفته می‌شود که شاعران محلی به گویش بومی و با ذوق روستایی‌شان در قالب‌هایی چون قصیده، غزل، مثنوی و یا حتی دوبیتی می‌سرایند. بومی سرود بخشی از فولکلور مهم بشری و ادبیات شفاهی است که اغلب مخاطبان آن روستاییان و عشایر هستند» (ذوالفقاری و احمدی، ۱۳۸۸: ۱۶۵). مردم و شعرای محلی سرای این خطه از گذشته تا کنون موفق شده‌اند در احیای این آثار و انتقال ارزش‌های آن به نسل‌های آینده گام‌های مؤثری بردارند، آن‌چنان‌که اشعار این استان سال‌ها قبل از شروع جنگ تحمیلی، شعر و شاعری را در کشور تحت تأثیر خود قرار داده است. ترانه‌هایی با لهجه محلی شوشتری و دزفولی از جمله آثاری است که پس از سال‌ها همچنان مورد توجه همه فارسی‌زبانان است.

در این بخش به بررسی مؤلفه‌های مهم تأثیرگذار بر ادبیات بومی استان خوزستان می‌پردازیم.

زبان و گویش

استان خوزستان به علت وسعت زیاد دارای اقوام مختلف و به تناسب آن، دربرگیرندهٔ گویش‌های زیبا و غنی با ادبیات عامیانه و قدمت و اصالت چند هزارساله می‌باشد. «ادبیات عامیانه اغلب اثر مردمانی بی‌سواد یا کم‌سواد و غالباً شفاهی می‌باشد که از جهت ساختار و محتوا، با ادبیات سنتی مکتوب فارسی متفاوت است. آنچه مسلم است زبان ساده، لحن عامیانه، حالات و اندیشه‌های عوام در این ادبیات نمایان است» (ریپکا، ۱۳۸۰: ۲۴۰-۲۳۹).

علی اومد علی اومد خوش اومد علی با ذوالفقار اومد

خوش اومد علی اومد که قنبر به جلویش به سنبل باغ گل اومد خوش اومد

شب شنبه خیالت یادم اومد دوشنبه قاصد دلدارم اومد

سه‌شنبه مو کشیدم انتظاری که چارشنبه گل بی‌خارم اومد

(رضازاده کاوری، ۱۳۹۵: ۳۷۳).

بنا بر پژوهش‌های شفاهی انجام‌شده از جمعی از گویش‌وران شهرستان‌های مختلف استان در خصوص غنای این زبان و گویش‌ها به این نتیجه رسیده‌ایم که ادبیات عامیانه خوزستان به واسطه پشتوانه غنی چند هزارساله سرلوحه شعر متعهد و ملتزم دفاع مقدس بوده است. به جز قدمت و اصالت گویش‌های بختیاری و زبان عربی، برای نمونه «زبان مردم شوشتر بازمانده از زبان خوزی است، زبانی هم‌پایه زبان اوستایی، دری، سُغدی و فارسی قدیم. زبانی که در دوران هخامنشی، اشکانی و ساسانی بر زبان مردم این خطه جاری بوده و اکثر الواح تخت جمشید به آن زبان نگارش یافته است» (سجادی، ۱۳۹۳). بر اساس یافته‌های این پژوهش اقوام عرب، بومیان محلی و لرهای استان به ترتیب بیش‌ترین تراکم جمعیتی از نظر انواع زبان و گویش‌های رایج در استان خوزستان را دارند. در کنار این اقوام اما با تراکم جمعیتی کمتر، زبان و گویش‌های بومی شوشتری دزفولی و بهبهانی نیز قرار دارد که هر یک به جا مانده از زمان‌های باستان و با مایه‌های فرهنگی و ادبی غنی و مجزا است. ارتقای جایگاه شعر ملتزم و پرورش مضامین شعر متعهد در دوران دفاع مقدس به تناسب، بر عهده این زبان و گویش‌های رایج بوده است.

موسیقی

نگاهی به تاریخچه موسیقی استان خوزستان، بیانگر غنای موسیقایی در نواحی است که به وسیله مردم و هنرمندان از نسلی به نسل دیگر منتقل شده و انتقال‌دهنده ارزش‌های جامعه بومی و سنتی این استان است. با آغاز جنگ تحمیلی و آغاز نبردی نابرابر، نقش موسیقی، توأمان با شعر به‌عنوان عاملی تهییج‌کننده و روحیه‌بخش در خوزستان مورد توجه قرار گرفت. آنچه از این هنر بومی و محلی با قدمتی دیرینه در شعر متعهد و ملتزم جنوب دوران دفاع مقدس کاربرد داشت و نقش‌آفرینی کرد، با موسیقی شاد جشن‌ها آغاز شد. این نوع از موسیقی در آئین‌هایی همچون عروسی‌ها، جشن‌ها و مولودی‌خوانی و... مردم را همراهی می‌کرد. از دیگر انواع موسیقی می‌توان به موسیقی حزن و اندوه که در سوگواری‌ها، تعزیه و مویه‌خوانی به‌واسطه آن، فضای احساسی و آلام مردم تسکین داده می‌شد اشاره کرد. این نوع از موسیقی با توجه به شرایط جنگ تحمیلی و افزایش ویرانی‌ها و شهادت غیرنظامیان در حملات ناجوانمردانه به شهرها در دوران دفاع مقدس گسترده‌تر شد. از دیگر انواع موسیقی این خطه، موسیقی مذهبی

است که شامل نوحه، مرثیه‌خوانی و... نواهایی که به هنگام آیین‌های مذهبی و تلاش برای امرارمعاش و کار زمزمه می‌شد و در دوران دفاع مقدس به شیوه‌ای جدید آن‌چنان کاربردی و تأثیرگذار شد که برای نخستین بار با ابداع و گاه الگوبرداری از انواع آهنگ‌ها و ملودی‌های محلی، عربی، دزفولی، شوشتری و بختیاری در جبهه‌های نبرد خوزستان اجرا گردید. نمونه واضح آن نوحه «ای جان‌نثاران، حسین یارتان» است که کاملاً برگرفته از یک ترانه شاد بختیاری به نام «چل چله باد شمال» بوده که مردم خوزستان سال‌ها قبل از آغاز جنگ تحمیلی با آن خاطره داشتند و آن را در جشن‌ها، مولودی و مراسم شادی، مخصوصاً در جشن عروسی می‌خواندند.

ترانه‌ها

آنچه مسلم است این است که ترانه‌ها بخشی جدایی‌ناپذیر از زندگی مردم خوزستان است که همواره بر زبان آن‌ها جاری بوده است. «اشعار عامیانه به زبان فارسی را که بر زبان عامه مردم جاری است، ترانه و تصنیف نیز می‌گویند» (بهار، ۱۳۵۱: ۱۱۶-۱۱۵). یکی از ترانه‌های حماسی ماندگار که برای بسیاری از مردم ایران خاطره‌انگیز است و جنگ تحمیلی را به یاد آن‌ها می‌آورد «دایه دایه وقت جنگه» می‌باشد. این ترانه که در سال‌های پیش از انقلاب اسلامی در میان مردم خوزستان بسیار متداول بوده، در سال‌های جنگ تحمیلی، به‌عنوان یکی از رموز مقاومت و پایداری مردم به نیکی ایفای نقش نمود. بر اساس پژوهش‌های انجام شده در این عرصه کسی که می‌خواهد شعر دفاع مقدس را بشناسد، بی‌نیاز از شناخت شعر متعهد و ملتزم خوزستان که از ترانه‌های بومی و محلی مایه گرفته، نیست.

حلاه الرَّجُل الصَّاحِبِ يَشْنَأُ حِزَامَ
و بکلِّ الْأُمُورِ يَكُونُ اسَدَ ضَرَّامِ
يَحْضِرُ بِالْقَضَايَا وَ يَشْفِي الْأَلَامِ
الصَّاحِبِ يُوَكِّفُ چِيدومَه^۱

(افضلی و عباسی منتظری، ۱۳۹۱: ۱۱)

آنچه مسلم است این است که نهادهای شدن ترانه‌هایی که بیان‌گر هویت تمامیت ارضی مردم

۱. جلوه مرد به آن است که کمر همت و پایداری برای یاران ببندد و در همه موارد همچون شیر مقاومت کند/ او باید در صحنه باشد و قضایا را دریابد و راهگشا باشد/ او باید سپر بلای یار باشد.

خوزستان بوده، در زندگی اجتماعی و اقتصادی مردم این دیار قبل از آغاز دفاع مقدس، به کارکرد مهم این اشعار هم‌زمان با آغاز حملات دشمن قالبی نو داده و واژگان شعر ملتزم و متعهد جنوب را تا مشرق، مغرب و حتی شمال کشور گسترده‌گی بخشیده و شعر و شاعری را در کشور تحت تأثیر قرار دهد.

ضرب‌المثل‌ها یا کنایه‌ها

امثال و حکم و یا ضرب‌المثل‌های مردم این خطه بخش مهمی از ادبیات و فرهنگ شفاهی مردم خوزستان را در برگرفته و برآمده از آداب و راه و رسم زندگی این مردم بوده است. با در نظر گرفتن این نکته که ضرب‌المثل‌ها یکی از بهترین راه‌های شناخت ادبیات شفاهی یک ملت محسوب می‌شوند، در نتیجه، وسیله مناسبی برای شناخت یکی دیگر از ارکان تعهد و التزام در شعر منظوم مردم جنوب به شمار می‌روند.

«هر که دارد هوس کرب و بلا بسم الله»، این مصرع که در چاووش خوانی‌های رزمندگان عازم به خط مقدم جبهه‌ها خوانده می‌شد، از خطبه امام حسین (ع) هنگام خروج از مکه برگرفته شده است. حضرت در آن موقعیت فرمود: «هر که می‌خواهد خون خود را در راه ما نثار کند و آماده حرکت است، همراه ما در مسیر کوچ گام نهد» (رضازاده کاوری، ۱۳۹۵: ۳۲۵) این ضرب‌المثل که از اشعار متعهد عاشورایی در دوران دفاع مقدس گرفته شده است به زیارت، ایثار، جانبازی و آمادگی برای شهادت، مقاومت و پایداری در برابر دشمن اشاره دارد.

لالایی‌ها

لالایی یکی از گونه‌های مهم ادب شفاهی عامیانه است که با لحن، عاطفه، آهنگ و ادبیاتی زنانه به منظور آرامش دادن به کودک و خواب کردن او به صورت موزون بر سر گهواره‌ها خوانده می‌شود. این اشعار همچون دیگر گونه‌های ادب شفاهی عامیانه آفریده ذهن و احساس سرایندگانی گمنام هستند که سینه‌به‌سینه نقل شده و به صورت شفاهی میان مادران حفظ شده‌اند. بخشی از ادبیات منظوم و متعهد مردم خوزستان در نوای لالایی‌ها جاری است، آنچه از یادگار ادبیات عامیانه مردم این خطه باقی خواهد ماند. مصداق تأثیر عمیق و ابعاد ماندگاری این نواها در شعر ملتزم و متعهد، زمانی مشخص شد که هم‌زمان با آغاز جنگ تحمیلی، دشمن

وارد یکی از روستاهای خوزستان به نام ابوحمیظه در نزدیکی‌های شهر سوسنگرد می‌شود. این روستا نمونه مشهود جزء از کل و تأثیر لالایی‌های خوزستان بر شعر ملتزم و متعهد دوران جنگ تحمیلی است. مستندات باقی مانده بیان‌گر روایت مقاومت روستاییان تا زمانی است که آواز لالایی مادران روح زندگی را در کالبد روستا می‌دمد. این روستا با خاک یکسان شد و نود درصد مردانش قتل عام شدند؛ اما باگذشت بیش از سی سال از پایان جنگ تحمیلی، شواهد معجزه‌وار تأثیرات لالایی‌ها و نواهای ماندگار در دوران جنگ تحمیلی هشت‌ساله همچنان مورد توجه پژوهشگران و مستندسازان است.

دَلُولُ يَلُوکَدُ يَبْنِي دِلُولُ   عَدُوکُ عَلِيلٌ وَ سَاکِنُ الْجُولِ^۱

(جمع آوری از ادبیات شفاهی رایج استان خوزستان)

بازی‌های محلی

استان خوزستان به واسطه تمدن درخشان و دیرینه خود در شکل‌گیری و نگهداشت بازی‌های سنتی قدمتی طولانی دارد. بازی‌های بومی و محلی استان خوزستان به‌عنوان گنجینه‌ای از باورهای فرهنگی اقوام این خطه هستند که بیشتر در قالب شعر بومی با گویش‌های مختلف رایج در این استان شناخته می‌شوند. از جمله این بازی‌ها «یزله» است. این بازی نمایشی، جنبه حماسی و پهلوانی دارد که به‌صورت گروهی اجرا می‌گردد. اشعار و حماسه‌هایی که در «یزله» یا «هوسه» خوانده می‌شود، معمولاً توسط شعرای محلی سرای منطقه سروده شده و بیشتر جنبه حماسی دارد:

صَلِّي عَلِي طَهِ الْأَمِينِ

فِي كُلِّ وَقْتٍ وَ حِينِ

إِمْلَاءَ قَلْبِي بِالْيَقِينِ^۲

بررسی قدمت بازی‌های بومی و محلی استان خوزستان بیانگر این مهم است که این بازی‌ها نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری مقاومت و پایداری در دفاع مقدس و در نهایت بنیان‌گذاری

۱. لالایی فرزندم لالایی / (از خداوند می‌خواهم) دشمنت بیمار و آواره صحرا (بدون بازگشت بشود).

۲. بر خاندان طاهای امین صلوات بفرست، اکنون و در تمام اوقات، قلب من را سرشار از باور و یقین بگردان.

شعر متعهد و ملتزم جنوب ایفا کرده‌اند. مطالعه ابعاد فرهنگی زندگی شهیدان دانش‌آموز و نوجوان این خطه مانند بهنام محمدی سیزده‌ساله، فرحناز بچاری ده‌ساله و یوسف برتینا و... بیانگر این ادعا در اثبات و معرفی یکی دیگر از ارکان شعر ملتزم جنوب می‌باشد.

آیین‌ها

بدون شک حماسه‌سازی‌های استان خوزستان مرهون نقش پررنگ آیین‌هایی است که سالیان سال در میان مردم متداول بوده و در مناسبت‌های مختلف اجرا شده است؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت پرورش مضامین ماندگار اشعار برگرفته از این آیین‌ها، بازتابی از روح شعر متعهد و ملتزم جنوب بود که در هشت سال دفاع مقدس به زیبایی خودنمایی کرده است. برپایی عزاداری امام حسین (ع) همه‌ساله از قدیم‌الایام توسط هیئت‌های مذهبی جلوه‌ای از عزاداری سنتی را در این استان برگزار و مضامینی از التزام و تعهد اشعار بومی و محلی را در قالب عزاداری به نمایش می‌گذارد.

ای علمدار من یاور غمخوار من
من گرفتار تو، تو گرفتار من
می‌کشد انتظار بر حرم دخترت
تا تو آب آوری بر علی اصغرت
شور و غوغا شده آب سقای من
وای من وای من یا اخی یا اخی

(رضازاده کاوری، ۱۳۹۵: ۳۶۰)

بر همین اساس می‌توان از فرهنگ حاکم بر تنها استان مرزی شیعه این‌گونه نتیجه گرفت که «آنان با تلفیق تفکر ایرانی با اندیشه‌های اسلامی به‌ویژه فرهنگ شیعی و نمادهای عاشورایی هویتی مستقل برای جنگ تحمیلی خلق کردند» (لک، ۱۳۸۴: ۱۳۱). از جمله آیین‌های حماسی که نقش تعیین‌کننده‌ای در شعر متعهد خوزستان داشته، شاهنامه و شاهنامه‌خوانی با قدمت باستانی و گویش شیرین حماسی و تغزلی است. بسیاری از زنان و مردان شمال خوزستان حتی کسانی که دانش خواندن و نوشتن نیز محروم هستند، حافظ شاهنامه بوده و روح دلاوری و حماسه را با مضامین بکر شعر متعهد و ملتزم آمیخته و آن را تا به امروز زنده نگه داشته‌اند. بی‌شک روحیه حماسی حاکم بر این آیین‌ها، نسل به نسل در میان مردم این استان منتقل و نهادینه شده و سرانجام در برهه‌ای تعیین‌کننده در تاریخ، در جریان جنگ تحمیلی هشت‌ساله، صورتی عینی و عملی یافته است.

مرا کشتن آسانتر آید ز ننگ / اگر باز مانم بجائی ز جنگ

(شاهنامه، ۱۳۷۴ : ۱۳۲۵)

بدون شک نقش آیین‌ها در «حماسه‌های خونبار مردم عزیز خوزستان در خرمشهر، آبادان، سوسنگرد، شوش، دزفول و اهواز هیچ‌گاه از حافظه تاریخی ملت ایران پاک نخواهد شد. حماسه‌هایی که با تقدیم ۲۳۰۰۰ شهید در تاریخ ثبت شده است، اگر نگوییم بی‌نظیر حتماً کم‌نظیر خواهد ماند» (حبیبی، ۱۳۹۳: ۲۳۵).

نتیجه‌گیری

تنوع فرهنگی و تعدد اقوام مختلفی همچون عرب‌زبانان، بختیاری‌ها، بهبهانی‌ها، دزفولی‌ها، شوشتری‌ها و بندر نشینان حاشیه خلیج فارس، مجموعه‌ای متحد و درعین حال گوناگون از فرهنگ، گویش، آداب و سنن، مناسک و مراسم را به وجود آورده است که در صور گوناگون، با ویژگی‌های بومی-فرهنگی خوزستان قابل توجه و بررسی است. سیر تحولات فرهنگی و آداب رسوم جاری و ساری در شعر خوزستان یکی دیگر از ارکان التزام شعر دفاع مقدس است که در امتداد تبدیل فرهنگ به کلام موفق عمل نموده و به همین واسطه در دفاع از وطن هدفمند بوده و ارتقای جایگاهش در شعر ملتزم و متعهد جنوب در کنار هویت‌بخشی به تمامیت ارضی اثبات شده است. موقعیت خاص جغرافیایی و مجاورت با کشورهای خلیج فارس جایگاه منحصر به فردی به استان خوزستان بخشیده است. نخلستان‌های پر خیر و برکت، پنج رودخانه بزرگ پرآب، تالاب‌ها و آب‌های زیرزمینی، همچنین هوای گرم و شرجی، آفتاب سوزان تابستان و بادهای فصلی به جز تأثیر ویژه‌شان در ساختار و قوای جسمی این مردمان خونگرم از جمله عوامل در مناطق مرزی و جنوب غربی هستند که نقش تعیین‌کننده‌ای در القا و انتقال معنی و مفاهیم شعر متعهد و ملتزم جنوب داشته است.

«نخل‌ها که سوختند / تو خواب بودی / ما پشت دلواپسی هر روز / سنگرمی گرفتیم / غیرت سفید به تن می‌کردیم / و سرهای سبز بود / که اعزام می شد آن بالا» (مفاخری، ۱۳۹۲: ۳۲-۳۳).

شاعران خوزستان چه در دوران دفاع مقدس و چه قبل از آن، با وام‌گیری از زیست‌بوم و نمادهای طبیعی این استان هنرمندانه مضامین فرهنگ و ادب خاص این منطقه را در اشعارشان پرورش و در شعر ملتزم دفاع مقدس انعکاس داده‌اند. شکی نیست واژگانی مانند نخل، گرما، شرجی و... به‌واسطه اسطوره و نماد بودنشان، همواره مشوق مقاومت و پایداری و التزام بخشیدن به شعر در مقابله و مواجهه با دشمنان بوده است. بر اساس یافته‌های این پژوهش استان خوزستان به چهار دلیل عمده موفق شد در ادبیات منظوم ملتزم دفاع مقدس نقش اساسی ایفا و این خطه را به‌واسطه ادبیات عامیانه و شفاهی، مهد و زادگاه شعر متعهد جبهه‌های دفاع مقدس کل کشور نماید.

دلیل اول؛ پیشینه تاریخی، ویژگی‌های طبیعی و شرایط اقلیمی، فرهنگ و هنر و ادبیات شفاهی، همچنین تعدد اقوام مختلفی که در این خطه زندگی می‌کنند، مجموعه‌ای متحد و درعین‌حال گوناگون از گویش، زبان، آداب و سنن، مناسک و مراسم‌هایی را متجلی ساخته که در عین زیبایی، در شعر متعهد و ملتزم نمود پیدا کرده است.

دلیل دوم؛ شعر متعهد و ملتزم دفاع مقدس خوزستان یکی از جنبه‌هایی است که به‌واسطه مؤلفه‌هایی نظیر ادبیات شفاهی، فرهنگ، تاریخ و جغرافیا مشمول هویت تمامیت ارضی می‌شود. قطع به یقین با آغاز تهاجم همه‌جانبه دشمن به خاک استان خوزستان مردم به این نقطه مشترک رسیدند که هویتشان مورد تهدید و تجاوز واقع شده است، پس مسلماً باید برای زنده نگه داشتن آن پایداری و مقاومت نمایند.

دلیل سوم؛ آنچه پای شاخه‌ای از ادبیات پایداری و مقاومت را به‌عنوان شعر متعهد و ملتزم جنوب به میان این مهلکه آورد، چیزی نبود جز جست‌وجو در پیشینه نمادهایی که با مضامین شعر این گونه ادبی از سالیان قبل آشنا بود. اکثر پژوهشگران این عرصه به یک نکته مشترک اذعان دارند که نتیجه بازتاب انسجام بخشیدن به هویت و نمادهای جاودانه این خطه بوده است که نخستین شعر و شاعران دفاع مقدس از خوزستان سر برآورده است.

و دلیل چهارم؛ سمت‌وسوی تمام سروده‌های ملتزم و متعهد دفاع مقدس در شکل، قالب، یاد یا نماد خوزستان است.

بر اساس یافته‌ها و مستندات این پژوهش، ساختار پیشینه غنی ادبیات عامیانه و شفاهی

خوزستان بیانگر ظرفیت‌هایی نهفته از هویت و استقلال‌طلبی است که موجب شد خون هویت و غیرت در رگ‌های مردم کل کشور بجوشد و خیل عظیمی از اینارگران و آزادگان همراه مردم بومی به سوی جبهه‌ها رهسپار شوند و از کیان و هویت خود دفاع کنند و جایگاه ادبیات منظوم استان را به قطب و خاستگاه شعر ملتزم و متعهد دفاع مقدس تبدیل نماید.

منابع

- افضلی، علی؛ عباسی منتظری، لیلی. (۱۳۹۱). ساختار و قالب شعر محلی عربی خوزستان. **فصلنامه ادبیات و زبان‌های محلی ایران زمین**. دانشگاه آزاد اسلامی یاسوج، دوره ۲، شماره ۱، ۱-۱۸.
- امین‌پور، قیصر. (۱۳۸۶). **سنت نوآوری در شعر معاصر**. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- بصیری، محمدصادق. (۱۳۸۷). **طرح و توضیح چند سؤال درباره مبانی ادبیات پایداری** (به اهتمام احمد امیری خراسانی). تهران: نشر بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
- بهار، محمدتقی. (۱۳۵۱). **بهار و ادب فارسی** (به کوشش محمد گلبن). تهران.
- پارسا، سید احمد. (۱۳۸۸). **بررسی انعکاس اوضاع فلسطین در دو سروده جبرا ابراهیم جبرا و محمود درویش**. همایش ملی ادبیات پایداری دانشگاه گیلان، رشت.
- جعفری، محمد. (۱۳۸۱). **در قلمرو ادبیات اقلیمی**. کتاب ماه ادبیات و فلسفه، شماره ۶۵ و ۶۶، ۱۴۰-۱۴۵.
- چهره‌قانی، رضا. (۱۳۹۶). **ادبیات پایداری در ایران بازشناسی مؤلفه‌ها، فرصت‌ها و چالش‌ها**، **مجله ادبیات پارسی معاصر پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی**، دوره ۷، شماره ۲، ۱-۳۰.
- حاجتی، امید. (۱۳۹۵). **گزارش اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی استان خوزستان در سال ۱۳۹۵**. خوزستان: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی خوزستان.
- حیبی، ابوالقاسم. (۱۳۹۳). **خوزستان در جنگ تحمیلی ایران و عراق**. تهران: مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس.
- ذوالفقاری، حسن؛ احمدی، لیلا. (۱۳۸۸). **گونه شناسی بومی سرودهای ایران**. **ادب پژوهی**، دوره دوم، شماره ۷ و ۸، ۱۴۳-۱۷۰.
- رحیمیان، افسانه. (۱۳۸۸). **تأملی بر شعر و شاعری در دوره دفاع مقدس**. **فصلنامه خط اول**، سال سوم، شماره ۱۱، ۸۳-۹۶.
- زرین‌کوب، عبدالحسین. (۱۳۵۷). **ارسطو و فن شعر**. تهران: امیرکبیر.
- سبزواری، حمید. (۱۳۶۸). **دیوان اشعار حمید سبزواری**، سرود سپیده. تهران: کیهان.
- سجادی، عیسی. (۱۳۹۳). **فرهنگ منظوم شوشتری شرح واژه‌های شوشتری به شعر**. شهر: معتبر.
- سجودی، فروزان. (۱۳۸۵). **ساختار شعر پایداری**. **نشریه بیناب**، شماره دهم، ۱۵۸-۱۶۳.
- سنگری، محمدرضا. (۱۳۸۵). **نقد و بررسی ادبیات منظوم دفاع مقدس**، جلد اول، تهران: نشر پالیزان.

صرفی، محمدرضا؛ هاشمی، سید رضا. (۱۳۸۹). دفاع مقدس، تعهد و تحول در شعر قیصر امین پور. مجله ادبیات پایداری، دوره ۲، شماره ۴، ۳۲۴-۳۴۶.

فردوسی، ابوالقاسم. (۱۳۷۴). شاهنامه فردوسی تصحیح زول مل. چاپ پنجم. جلد چهارم و پنجم. تهران. سخن.

فروتن، عبدالرسول. (۱۳۹۴). بازتاب عناصر اقلیمی جنوب در اشعار محسن پزشکیان. مجله ادبیات انقلاب اسلامی، ضمیمه نامه فرهنگستان، شماره دوم، ۴۶-۶۷.

لک، منوچهر. (۱۳۸۴). هویت ملی در شعر دفاع مقدس. مطالعات ملی، شماره ۲۲، ۱۱۱-۱۳۲.

ناتل خانلری، پرویز. (۱۳۶۹). وزن شعر فارسی. تهران: توس.

هراتی، سلمان. (۱۳۸۰). مجموعه کامل شعرها. تهران. دفتر شعر جوان.

The Reflection of Khuzestan Popular Literature in the Poetry Committed to the Sacred Defense

Monireh Rezazadeh Kavari –, Sima Mansouri —

In line with the history of popular literature, the committed and committed poetry of Khuzestan has been formed in eight years of holy defense. The importance of the themes in the native songs of Khuzestan reflects the background of oral literature, culture, history, geography and the birth of committed poetry that has determined the resistance and stability of the people of this region during the holy defense. One of the most important goals of this research is to find components that formed the Foundation of Committed Poetry in Khuzestan Province years before the start of the war, which has greatly influenced poetry in the country. . In this research, which has been formed in two methods of descriptive, analytical and field, library methods with the aim of finding the elements and manifestations of commitment in the components of native poetry of Khuzestan. The impact of this type of poetry on the poetry of the Holy Defense and its reflection on the stability and resistance of eight years of the Holy Defense has been discussed. Based on the findings of this study, which was collected through phishing, critique and analysis of written data and presentation of oral documents. The native songs of Khuzestan province have been introduced as a model and symbol in the poetry of the country's stability and resistance in the eight years of holy defense.

Keywords: *Resistance Literature, Popular Literature, Khuzestan, Committed Poetry, Sacred Defense*

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

– Department of Persian Language and Literature, Ramhormoz Branch, Islamic Azad University, Ramhormoz, Iran

— Corresponding Author: Language and Persian Literature, Ram of Hormuz, Islamic Azad